

A RÓMAI
BELVEDEREI TORZÓ
LEÍRÁSA

A Belvederében lévő híres torzó leírását közlöm itt, amelyet általában Michelangelo torzójának szoktak nevezni, mivel ez a művész különösen nagyra becsülte, és sokat tanulmányozta. A mű, mint ismeretes, egy ülő Héraklész csonka szobra, mestere Apollóniosz, Nesztór fia, Athénból. Az alábbi leírás csupán a szobor ideájára tér ki, különösen azért, mert ez a szobor ideális és több hasonló ábrázolás egyik darabja.

Az első munka, amihez Rómában hozzáfogtam, a Belvedere szobrainak – nevezetesen az *Apollón*-nak, a *Laokoón*-nak, az úgynevezett *Antinous*-nak és ennek a torzónak – mint a régi szobrászat legtökéletesebb ránk maradt darabjainak leírása volt. Minden szobor bemutatásának két részből kellett volna állnia: az első a szándékban, a második a művészetben mutatta volna be az ideált; véleményem az volt, hogy magukat a műveket a legjobb művészekkel kell lerajzoltatni és rézbe met-

szetni. Ez a vállalkozás azonban meghaladta képességeimet, továbbá bőkezű műértők támogatásától függött volna; éppen ezért a tervezet, amelyen sokat és sokáig gondolkodtam, bevégzetlen maradt, s a jelenlegi leírás maga is igényelné még az utolsó simításokat.

Tekintsük ezt annak próbájaként, amit egy ily tökéletes műalkotásról gondolnánk és mondanánk, s tekintsük híradásnak a művészetben való kutatásról. Mert nem elégséges azt mondani, hogy valami szép; tudni kell azt is, hogy milyen mértékben és miért szép. Ezt nem tudják a régiségbúvárok Rómában, és nagyon kevés művész jutott el a régiek műveiben lévő magasztosnak és fenségesnek a belátásáig. Kívánatos lenne, hogy valaki – akinek körülményei kedvezőek – vállalkozzék a legjobb szobrok leírására, melyek az ifjú művészek tanításához és az utazó műértőknek nélkülözhetetlenek, s méltón be is fejezze, amit vállalt.

Most pedig az oly sokat dicsért és soha eléggé fel nem magasztalt *Héraklész*-töredékhez vezetlek, ahhoz a műhöz, mely az egyik legtökéletesebb a maga nemében s amely a művészet napjainkig előkerült legmagasabbrendű termékei közé sorolandó. De hogyan is írjam le neked ezt a szobrot, hiszen legszebb és legjelentősebb részei elpusztultak. Miként egy pompás tölgyfa, amelynek csak a törzse maradt meg – kivágva, ágaitól és

lombjától megfosztva, egyedül –, éppoly bántalmazottan és csonkán ül a hős alakja, a fej, a karok, a lábak, a mellkas felső része mind hiányoznak.

Első pillantásod talán semmi mást nem fog fölfedezni, csupán egy eltorzított követ; ám ha képes vagy a művészet titkaiba behatolni, akkor nyugodt szemmel megtekintve ezt a művet, valami csodát fogsz megpillantani benne, akkor mintegy vállalkozásai közepette fog megjelenni neked *Héraklész*, s a hős és az isten egyszerre láthatóvá válik ebben a darabban.

Ahol a költő abbahagyta, ott kezdte a képzőművész. A költő elhallgatott, mihelyt a hős az istenek közé emelkedett és az örök ifjúság istennőjével egybekelt; a szobrász azonban istenivé vált alakjában mutatja meg nekünk, mintegy halhatatlan testtel, amely mégis megtartotta a végbevitt nagy vállalkozásokhoz való erejét és könnyedségét.

Annak legyőzhetetlen erejét látom a test erőteljes körvonaláiban, aki leigázta és a phlegrai mezőkön megölte az istenek ellen lázadó hatalmas óriásokat; és e körvonalak gyengéd vonásai, melyek oly hajlékonya teszik a test építményét, ugyanakkor elém állítják az ő gyors fordulatait is, amikor *Akheió*sszal harcolt, aki minden sokalakú átváltozása ellenére sem tudott kimenekülni kezei közül.

A test mindegyik részében, miként egy-egy

festményen, megnyilvánul az egész hős a maga valamelyik tétében; és miként egy palota okos építményében láthatjuk a helyes szándékot, úgy itt azt, hogy milyen tettet szolgáltak a testrészek.

Én nem tudom azt a keveset, ami a vállakból még látható, úgy tekinteni, hogy ne emlékeztessen azok kiterjedt erejére, amikor mint két hegyen, az égbolt egész súlya rajtuk nyugodott. Micsoda nagyszerűséggel növekszik a mellkas, mily pompás boltozatának emelkedő domborúsága! Ilyennek kell lennie annak a mellkasnak, amelyen az óriás Antaioszt és a háromtestű Gérüonészt agyonnyomták. Egy háromszoros-négyszeres olümpiai győztesnek, egy hősoktól született spártai harcosnak nincs ilyen pompás és kiemelkedő mellkasa.

Kérdezzük meg azokat, akik a halandó természetben lévő legszebbet ismerik, vajon láttak-e valami olyat, ami e szoborral összehasonlítható. Izmainak hatása és ellenhatása a váltakozó mozdulat és a gyorsabb hatás valamilyen bölcs mértékével csodálatra méltón van kiegyensúlyozva; ezáltal a test alkalmassá válik mindarra, amit a hős végbe akar vinni. Ahogy a tenger kezdődő mozgásában a korábban csendes felület valamilyen homályos nyugtalanságban játékos hullámokkal kezd áradni, s az egyik hullám a másikat elnyeli, majd újra kihömpölyögteti, éppoly szelíden megáradva és lebegve ömlik át itt az

egyik izom a másikba, s egy harmadik, amelyik a kettő között emelkedik, s mozgásukat erősíteni látszik, elenyészik azokban, és pillantásunkat mintegy elnyeli.

Szeretnék megállni, teret adni szemlélődésünknek, hogy soha el nem homályosuló képet véssen képzeletünkbe erről az oldalról, mert itt csupa fenséges szépséget látunk, valamilyen szétbonthatatlan megnyilatkozásban. Micsoda fogalom támad egyszerre innen a csipőből, melynek szilárdsága jelezni tudja, hogy a hős sohasem tévovázott, és soha nem kellett meghajolnia!

Ebben a szempillantásban szellemem végigfut a világ legtávolabbi tájain, ahol Héraklész járt, és kimeríthetetlen erejű, istenségekhez illő hosszúságú combjainak látványa elvezérel fáradalmainak határáig, az emlékekig és oszlopokig, hol lába – mely a hőst száz országon és népen át a halhatatlanságba vitte – nyugodott. Elkezdtem átgondolni ezeket a távoli vonásokat, amikor szellememet visszahívta a szobor hátára vetett pillantás. Midőn hátulról néztem meg ezt a testet, úgy elragadtattam, mint az az ember, akit egy templom pompás kapuzatának megcsodálása után a magasba vezetnek, ahol a boltozat, amelyet nem tekintethetett át, újólag bámulatba ejti.

Nézem e test csontvázának nemes építményét, az izmok eredetét, helyzetük és mozgásuk okát; mindez úgy tárul elének, mint valami

hegycsúcsról felfedezett táj, melyet a természet szépségeinek sokrétű gazdagságával borított be. Ahogy a vidám csúcok szelíd lejtőkkel vesznek bele a süppedt völgyekbe, melyek hol összezsugorodnak, hol kiszélesednek, oly sokrétűen, pompásan és szépen emelkednek itt az izmok halmai; körülöttük gyakran a Meander folyásához hasonló, észrevétlen örvények kanyarognak, amelyek inkább a megézés, mint a látás számára válnak nyilvánvalóvá.

Ha elképzelhetetlennek látszik, hogy a gondolkodó erőt a fejen kívül, a test valamilyen más részében meg lehessen mutatni, akkor itt meg lehet tanulni, hogyan tudja egy teremő mester keze szellemivé tenni az anyagot. Úgy tűnik nekem, hogy a hát, amely az emelkedett szemlélődés során meggörcbültnek látszik, bámulatos tetteire örvendezve emlékező fejjé formálódik előttem; s ahogy a méltósággal és bölcsességgel teli fej a szemem elé emelkedik, úgy kezd formálódni gondolataimban a többi hiányzó testrészt: a meglévőből kiáramlik valami, összegyűlik, és úgy hat, mint valami hirtelen kiegészítés.

A váll hatalmassága jelzi nekem, mily erősek voltak a karok, melyek megfojtották az oroszlánt Kithairón hegyén, és szemem keresi e karok formálódását, amelyek Kerberoszt megkötötték és elvezették. Combjai és megmaradt térdei fogalmat adnak nekem e tagok-

ról, melyek sohasem fáradtak el, s a szarvast érclábbal űzték és elérték.

Am a szellem valamilyen rejtett módon végigvonul Héraklész erejének minden tettén át lelkének tökéletességéig; ez a töredék olyan emlékműve Héraklésznek, amelyet egyetlen költő sem állított neki; a költők csak karjának erejét éneklék meg, a szobrász túleszt rajtuk. Az ő képében nincs helye az erőszakoskodás és a féktelen szerelem gondolatának. A test nyugalmasában és csendjében a higgadt nagy szellem, a férfiú nyilatkozik meg, aki az igazságosság iránti szeretete miatt a legnagyobb veszedelmet vállalja, s aki az országoknak biztosságot és a lakosoknak nyugalmas teremt.

A tökéletes természetnek ez a kiváló és nemes formája mintha halhatatlanságba volna burkolva, s a testalkat csupán a forma valamilyen edényeként van jelen; úgy látszik, hogy valami magasabb szellem foglalta el a halandó részek terét, és kiterjeszkedett helyükre. Ez már nem az a test, amelyik a szörnyetegek és békebontók ellen harcolt, ez az, amelyik az Oité hegyén megtisztult az emberiség salakjától, attól, ami az istenek atyjához való hasonlóságtól elválasztotta.

Ily tökéletesnek sem a szeretett Hülosz, sem a gyengéd Iólé nem látta; így Hébé, az örök ifjúság karjai közt feküdt, s magába szívta szüntelen hatását. Testét semmilyen

A BELVEDEREI APOLLÓN LEÍRÁSA

durva és halandó élelemmel nem táplálta; az istenek elege tartotta őt életben, csak élvezni látszik, nem táplálkozni, és jóllakottnak tűnik anélkül, hogy töltekezne.

Ó, szeretném ezt a művet abban a nagyságban és szépségben látni, amelyben a művész elméjében megnyilatkozott, hogy meg tudjam mondani, mit gondolt, csupán abból, ami megmaradt, és hogyan kell nekem elgondolnom. Nagy boldogság lenne a művész nyomán ezt a művet méltón leírni. De bánattal telve állok meg, s miként Psyche elkezdte siratni a szerelmet, miután megismerte, én is jajgatok ennek a Héraklésznek pótolhatatlan károsodásain, miután eljutottam odáig, hogy szépségét belássam.

A művészet is velem sír, mert a művet, melyet a szellem és a gondolkodás legnagyobb találmányai mellé tudott állítani, s amelynek révén fejét még most is, miként aranykorában, az emberi figyelem magasába képes emelni, e művet, talán az utolsót, amelyre legnagyobb erőit áldozta, félig megsemmisültnek és kegyetlenül meggyötörtnek kell látnia. Kinek nem jut itt eszébe oly sok száz más mestermű elvesztése! Ám a művészet elszólít ettől a szomorú fontolgatástól, tovább akar okítani bennünket, és megmutatja, mily sokat lehet még tanulni a megmaradottból, s milyen szemmel kell azt a művésznak néznie.

Tímár Árpád fordítása